

DE RESTAURATIE VAN DE ADELSTAND IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

door

Paul JANSSENS

“De Belgen zijn gelijk voor de wet”. De juiste toedracht van het fameuze grondwetsartikel zes blijkt uit de aanvullende amending “Er is in de Staat geen onderscheid van standen”, waartoe het openbaar debat op 21 december 1830 aanleiding gaf. Het Nationaal Congres beoogde hiermee aan de grondwettelijke bevoorrechtiging van de adel een einde te stellen (*). Onderhavige studie poogt de bevoorrechte plaats van de adelstand in het Koninkrijk der Nederlanden te preciseren.

Het “feodaal” regime dat in 1789 door de augustusdekreten van de Nationale Vergadering werd afgeschaft, behelsde vnl. de grondheerlijkheid (de heerlijke rechten en tienden, evenals de heerlijke rechtspraak) en de standenongelijkheid (op politiek en fiscaal vlak, en bij benoemingen). Geen van beide was het monopolie van de edelen, die dan ook niet rechtstreeks werden gevisieerd. Maar vermits alleen nog de uiterlijke kentekens van de adel bleven bestaan (titulatuur en wapen), evolueerde deze in feite van een bevoorrechte stand tot een erfelijke onderscheiding. In 1790 reeds werden deze uiterlijke onderscheidingen op hun beurt, in toepassing van het gelijkheidsbeginsel, wettelijk opgeheven en in de voorrede van de eerste Franse grondwet (1791) werd de volledige afschaffing van de adel ondubbelzinnig bevestigd. Het meest spektakulair gevolg hiervan was de vernietiging enige jaren later van alle materiële — ook archivalische — sporen van adeldom.

In 1806 reeds werden de adellijke onderscheidingen opnieuw ingevoerd : de uitbouw door Napoleon van een keizerlijke adel was

(*) E. HUYYTENS, *Discussions du Congrès National de Belgique 1830-1831*, Brussel, 1844, I, pp. 569-573.

gelijklopend met de verwezenlijking van zijn monarchale ambities. Met de adelstand van het Ancien Regime verschildte de adel van het Franse keizerrijk echter naar inhoud zowel als naar samenstelling : de oude voorrechten bleven afgeschaft en er vond geen collectieve restauratie van de oude adel plaats. De nieuwe adellijke titulatuur was aan de uitoefening van staatsambten gebonden. Adellijke titels verkregen slechts een erfelijk karakter voor wie het bezit over een onvervreemdbaar familiegoed verwierf. Van het oude adellijke statuut bleef onder Napoleon dus alleen de titulatuur bestaan en deze fungeerde ter legitimatie van het nieuwe staatsapparaat en ter konsolidatie van de grote vermogens, naar het voorbeeld van de keizerlijke familie zelf.

Bij de Restauratie was de polarisatie tussen "aktieve" en "passieve" staatsburgers een voldongen feit. Derhalve was een terugkeer naar de adellijke voorrechten en naar het standenonderscheid van het Ancien Regime politiek onhaalbaar. De onderlinge machtsverhoudingen tussen adel en burgerij werden daarentegen wel opnieuw in vraag gesteld binnen de politieke bevoorrechte groep cijnskiezers. Centraal stond de vraag naar een mogelijke politieke oververtegenwoordiging van de grote vermogens en naar de plaats van het adellijke grootgrondbezit in deze groep.

Het Brits aristocratisch model ging ongetwijfeld het verst in de politieke bevoorrechting van de adellijke grootgrondbezitters en met deze optie gingen Van Hogendorp en Willem I — ondanks hun meningsverschillen — bij de redactie van het grondwetsontwerp fundamenteel akkoord (I). De grondwetscommissie wees dit voorstel echter van de hand. Een adellijke bevoorrechting werd niet op het vlak van de verkiesbaarheidscriteria, maar op dat van het kiesrecht gezocht (II-III). De grondwettelijke bevoorrechting van de adel in 1814-1815 blijft echter misleidend, omdat de restauratie zich meermaals tot een gebruik van de oude benamingen ter verantwoording van de nieuwe instellingen beperkte, en ook omdat de juridische beschikkingen geen trouwe weerspiegeling van de feitelijke machtsverhoudingen boden (IV).

I. HET GRONDWETSONTWERP : HET BRITS ARISTOCRATISCH MODEL

Bij de redactie van het grondwetsontwerp reeds gaf het statuut

van de adel aanleiding tot een grondige discussie tussen Van Hogendorp en Willem I (1). Het meest opvallende in de opeenvolgende versies van het ontwerp was de volkomen verwaarlozing van de minder vermogende Ancien Regime-adel. Ongetwijfeld lag de bedoeling voor om de oude adel in zijn geheel te restaureren, maar het was zeer de vraag welke voorrechten aan de niet-riddermatige edelen zouden worden voorbehouden (2). In de prerevolutionaire provinciale verscheidenheid vond Van Hogendorp alleszins een goed voorwendsel om de adellijke prerogatieven in het vage te laten.

Dit uitgangspunt vindt men terug in het grondwettelijk bestel van het Koninkrijk der Nederlanden. De grondwet van 1815 bezegelde zelfs uitdrukkelijk de egaliserende maatregelen van de revolutiejaren inzake de fiskaliteit en de toegang tot openbare functies (3). Deze artikelen werden in de grondwetscommissie unaniem en zonder discussie aanvaard (4). Ondanks een grondwettelijke allusie op adellijke voorrechten genoten de edelen op grond van hun afkomst over geen andere prerogatieven dan uiterlijke onderscheidingen en een symbolische jachtvrijdom (5). Het is dan ook te begrijpen dat liberalen zich met de restauratie van de adel konden verzoenen, vermits deze tot een erfelijke onderscheiding was herleid.

(1) In bijlage 1 is een beredeneerde verwijzing opgenomen naar de fundamentele bronnenuitgave van H.T. COLENBRANDER, *Ontstaan der grondwet, 1814-1815*, 's Gravenhage, 1908-1909, 2 dln., aan te vullen met : J. STEUR, ed., "Documenten betreffende het ontstaan der grondwet van 1814", *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap*, LXXVIII, 1964, pp. 229-270. Dezelfde bijlage bevat bovendien de weergave van de belangrijkste grondwettelijke bepalingen.

(2) Deze restauratie wordt impliciet voorzien in 1812-13/art. 15 en 46, evenals 1813/art. 15 (bijlage 1). Zie verder de toelichting op het grondwetsontwerp (H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, p. 60) en de proclamatie van Willem I op 1.08.1814 (L. ARENDT & A. DE RIDDER, *Législation héraldique de la Belgique*, Brussel, 1896, p. 82). Tot de riddermatige adel behoorden deze edelen, die voldeden aan de voorwaarden voor beschrijving in de provinciale ridderschappen uit de Restauratietijd, resp. in de tweede stand van de provinciale Staten uit het Ancien Regime.

(3) 1815/art. 11 : "Ieder is, zonder onderscheid van rang en geboorte, tot alle ambten en bedieningen benoembaar..."; 1815/art. 198 : "Geene privilegiën kunnen in het stuk van belastingen worden verleend."

(4) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, II, pp. 479-487.

(5) Grondwettelijke allusies in 1812-13/art. 15, 1813/art. 15, 1814/art. 42 en 1815/art. 63 (Bijlage 1). Voor de jachtvrijdom : Kon. Besl. nr. 15 van 13.02. 1815 in L. ARENDT & A. DE RIDDER, *op.cit.*, p. 285.

Het grondwetsontwerp beperkte zich echter niet tot het herstel van een onbevoorrechte adel. De doelstellingen inzake de adelstand komen het duidelijkst tot uiting in het statuut van de nieuwe edelen. Want met de creatie van nieuwe edelen beoogde het ontwerp tevens de vorming van een nieuwe, op Britse leest geschoeide adelstand. Voor geadelden zou het nobiliair statuut niet langer aan de afstamming, maar aan het betiteld grondvermogen worden gekoppeld. Door de toepassing van het eerstgeboorterecht zou het adellijk onderscheid niet meer tussen, maar binnen de families lopen. Hierdoor werd, steeds naar het voorbeeld van Groot-Brittannië, een grotere sociale mobiliteit nagestreefd. Door het wegvallen van ieder juridisch onderscheid tussen de jongere geslachten van adellijke afkomst en de burgerlijke families werd een ruimere sociale integratie beoogd. Omgekeerd zou ook de verdwijning van socio-professionele vooroordelen de aristocratie toegankelijker maken voor verdienstelijke persoonlijkheden, ongeacht het beroep of de afkomst. Deze nieuwe adel zou vooral overwegen in de economisch meest bedrijvige provincies, waar de oude adel weinig talrijk was. Op die wijze poogde Van Hogendorp de tegenstellingen op te heffen tussen zijn aristocratische denkbeelden en het Hollands burgerlijk ideaal (6).

De nieuwe adel zou nog uitsluitend uit riddermatige edelen zijn samengesteld. Hun titel zou worden gevestigd op het bezit van een heerlijkheid, die op de oudste erfgenaam zou overgaan. In tegenstelling echter tot het Britse model, maar overeenkomstig de oude Nederlandse machtsverhoudingen, wenste Van Hogendorp de politieke macht van de riddermatige adel beperkt te houden. Daarom behield de adel een overwegend gewestelijk karakter, als vertegenwoordiger van het platteland in de provinciale Staten; de oude provinciale bevoegdheden waren echter voor het merendeel op de nieuwe Staten-Generaal overgedragen.

Tussen Van Hogendorp en Willem I bestond er een wezenlijke overeenstemming over de noodzaak de adelstand als steun voor de monarchie uit te bouwen. De verwezenlijking van een compromis tussen adel en burgerij kaderde overigens met de denkbeelden van de Restauratie. Beiden waren dan ook bereid de adel een zekere plaats op nationaal vlak in te ruimen. In de voorrechten van de Gulden

(6) 1813/art. 15 (Bijlage 1), evenals de toelichting op het grondwetsontwerp (H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 59-60). Vgl. H. VAN DER HOEVEN, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Conservatief of liberaal?*, Groningen, 1976, pp. 145-146.

Vliesridders vond Van Hogendorp een historisch voorwendsel ter verantwoording van de plaats die hij in de Staten-Generaal aan erfelijke pairs voorbeheld (7). Willem I integendeel leunde konsekvent bij het Brits model aan en hij ging dan ook verder in de bevoorrechtiging van de pairs. Door de oprichting van een Hoger huis verleende hij hen veto-recht en door de instelling van majoraten konsolideerde hij hun familiaal vermogen (8). Aldus zou de adellijke senaat een scheidsrechterlijke plaats tegenover de vorst en de volksvertegenwoordiging innemen.

De minorisering van de burgerlijke vertegenwoordiging door een adellijke kamer (met mede-initiatiefrecht en vetorecht) was voor Van Hogendorp blijkbaar nog moeilijker aanvaardbaar dan de minorisering van de Hollandse adel in het Hoger Huis. Hij handhaafde daarom zijn oorspronkelijk ontwerp, zonder andere wezenlijke amendering dan de voorwaardelijke vorm : de grondwet zou de vorst uitdrukkelijk het recht voorbehouden om bij wet één vierde van de zetels in de Staten-Generaal aan erfelijke of levenslang te benoemen edelen toe te wijzen (9). Van Hogendorp bleek dus alleen tot toegevingen bereid inzake de provinciale afkomst van de pairs en zelfs inzake hun eventuele benoeming door de vorst; een wijziging van de machtsverhoudingen in de Staten-Generaal ten gunste van de adel bleef hij daarentegen afwijzen (10). Aan al deze projecten zou de grondwetscommissie van 1814 een aantal fundamentele wijzigingen aanbrengen.

(7) 1812-13/art. 24-30 (Bijlage 1). Zie verder H.T. COLENBRANDER, *op. cit.*, I, p. 124 en J. STEUR, *art. cit.*, pp. 264-265.

(8) H.T. COLENBRANDER, *op. cit.*, I, pp. 33-34.

(9) 1813/art. 24 (Bijlage 1).

(10) De juiste toedracht van de besprekingen tussen Willem I en Van Hogendorp over de plaats van de adel in de Staten-Generaal blijft onzeker, hoewel Van Hogendorp zelf van wederzijdse toegevingen gewaagt (zie H. VAN DER HOEVEN, *op. cit.*, pp. 61-62). Erfelijke pairs waren voor Willem I alleen aanvaardbaar indien hij het recht verkreeg een mogelijke oppositie door nieuwe benoemingen te doorbreken. Aan een beperking van het aantal pairs moest dan ook een opheffing van hun erfelijk mandaat beantwoorden. Ook de verkiezing van een adellijke senaat door de ridderschap kon de vorst aanvaarden, omdat hij de samenstelling van dat kiezerskorps onder controle had.

II. DE PROVINCIALE RIDDERSCHAPPEN

Inzake de samenstelling van de provinciale staten voorzag het Grondwetsontwerp een herstel "op den ouden voet, in zoo ver geene verandering daarin gebragt is bij deze Grondwet". Een wezenlijke verandering terzake voorzag de grondwet door de invoering van het stedelijk kiesstelsel (11). De "ouden voet" kon daarom nog slechts betrekking hebben op de standenindeling, waarvan de provinciale verscheidenheid door het ontwerp werd geëerbiedigd. Van Hogendorp had zich slechts bereid getoond deze diversiteit op te offeren voor een veralgemening van een tweeledige standenstructuur, die ridderschap en steden zou omvatten (12).

Het grondwetsontwerp stelde de bevoorrechte plaats van de adel in de provinciale Staten en in de Staten-Generaal afhankelijk van het bezit van een grondheerlijkheid (13). Van Hogendorp miskende geenszins de gebrekkige representativiteit van de adel als vertegenwoordiger van het platteland. Maar juist omdat vele heerlijkheden niet meer in adellijke handen waren, stelde het ontwerp grondheerlijk bezit als voorwaarde voor verheffing tot de adelstand. Aldus werd een geleidelijke omvorming van de oude adel tot een betitelde aristocratie van grondheren beoogd, die als politieke vertegenwoordigers van het platteland zouden optreden (14).

Deze zienswijze vond in de grondwetscommissie geen meerderheid. Het onderscheid tussen de gerestaureerde edelen en de geadelden, voor wie het adellijk statuut — evenals het betiteld grondbezit — slechts op de oudste erfgenaam zou overgaan, werd niet aanvaard (15). Ook de vertegenwoordiging van het platteland door de ridderschap stuitte op hevig verzet. Vele plattelandsgemeenten waren immers geen heerlijkheden. Anderzijds maakte de ontwikkeling van de plattelandsbevolking een vertegenwoordiging door de grondheren niet langer noodzakelijk. Het parallelisme tussen regenten en grondheren overtuigde evenmin : tussen de stedelijke administratie en de

(11) 1813/art. 39 en 40.

(12) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 401 e.v.

(13) *Ibidem*, I, p. 59.

(14) H. VAN DER HOEVEN, *op.cit.*, p. 68.

(15) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 504-529. Na de afwijzing van het pairschap zou iedere grond voor een dergelijk onderscheid vervallen (J. STEUR, *art.cit.*, p. 242 en pp. 254-257).

uitgeholde heerlijke rechten was geen vergelijking mogelijk (16).

Van Hogendorp kon een drieledige samenstelling van de provinciale Staten door de steden, de ridderschappen én het platteland slechts voorkomen, door dit punt naar de provinciale reglementen te verwijzen. Het betekende slechts uitstel, want de drieledige standenstructuur werd door de provinciale reglementen van 1814 ingevoerd en door de grondwetsherziening van 1815 bekrachtigd. De verhouding tussen het aantal zetels, dat door iedere stand zou worden verkozen, werd naar een koninklijk reglement verwezen, terwijl ook de reglementering van de toegang tot de ridderschap aan een vorstelijke goedkeuring werd onderworpen (17).

De toegangsvoorwaarden tot de ridderschap ondermijnden iedere sociaal-economische verantwoording voor de politieke bevoorrechtiging van de adel. Door de afwijzing van grondheerlijk bezit als toegangscriterium verviel het onderscheid tussen adellijk en burgerlijk grondbezit, vermits het statuut van de grond niet in overeenstemming werd gebracht met dat van de eigenaar. Mede hierdoor verkreeg het platteland een zelfstandige vertegenwoordiging. Overigens werd grootgrondbezit evenmin als een toegangsvoorwaarde weerhouden, want bij een inschrijving op het Grootboek der nationale schuld werden de eisen inzake het grondbezit gehalveerd. Hierdoor vervaagde ieder onderscheid inzake vermogen tussen de verschillende standen (18).

Anderzijds was ook ieder juridisch standenonderscheid door de afschaffing van de adellijke voorrechten opgeheven (19). Evenmin volstond de afkomst om de ridderschap van de andere standen te onderscheiden : edelen die aan de inkomens- of vermogensvoorwaarden niet voldeden, bleven van de ridderschap uitgesloten. Zij konden echter wel stemgerechtigd zijn in de landelijke stand of in de steden, voor zover zij de vastgestelde cijns betaalden (20). Verwarrend werk-

(16) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 42-43, 204-205, 211 en 508-511.

(17) *Ibidem*, I, pp. 409-413 en 1815/art. 129-131 (Bijlage 1).

(18) Bijlage 2 en J.R. THORBECKE, *Aantekeningen op de grondwet*, 's Gravenhage 1906², II, pp. 11 en 15; IDEM, *Over de hervorming van ons kiesstelsel*, Leiden, 1842, pp. 3-7.

(19) Vgl. J.R. THORBECKE, *Aantekeningen...*, II, pp. 9 en 19.

(20) Stemrecht in de ridderschap veronderstelde een minimaal inkomen schommelend tussen 500 en 3000 gulden (Bijlage 2). Op het platteland schommelde de cijns voor de stemgerechtigden tussen 8 en 25 gulden, en voor de door hen verkozen kiezers tussen 50 en 150 gulden; in de steden varieerde de cijns van 7 tot 50 gulden (Ch. ROGIER, *Manuel électoral des campagnes*, Luik, 1829, bijlage; IDEM, *Manuel électoral de l'habitant des villes*, Luik, 1830, pp. 58-63).

te ook de keuzevrijheid die de leden van de ridderschappen behielden om bij verkiezingen zelf te bepalen in welke stand zij hun stem zouden uitbrengen (21). Minder vermogende edelen tenslotte konden op geen enkel stemrecht aanspraak maken. Terecht stelde Thorbecke de ironische vraag : “Kiest men omdat men een stand is ... of is men een stand omdat men kiest ?” In het laatste geval verscheen de standenindeling als een loutere fictie; men ontleende aan het Ancien Regime alleen een benaming, als legitimatie voor het kiesstelsel (22).

De adellijke bevoorrechting — die in feite aan edelen met een hogere cijns was voorbehouden — situeerde zich op het vlak van het kiesrecht, en niet op dat van de verkiesbaarheid (hiertoe was zelfs geen cijns vereist (23)). Evenals de steden en het platteland vormde de ridderschap een overkoepelende kiesomschrijving, die een deel van de zetels in de provinciale Staten toewees. De segregatie van de adellijke kiezers kwam in de praktijk dan neer op de toekenning aan de zeer vermogende adel van een meervoudig stemrecht.

De adellijke bevoorrechting vertoonde nog een tweede, zo mogelijk belangrijker aspekt : alleen de ridderschappen verkozen de provinciale vertegenwoordiging rechtstreeks. De stemgerechtigden op het platteland mochten slechts een kiescollege verkiezen. In de steden was de invloed van de cijnskiezer nog meer beperkt : het door hem verkozen kiescollege duidde regenten aan, aan wie de verkiezing van vertegenwoordigers in de provinciale Staten was voorbehouden. Dit beperkt en onrechtstreeks kiesstelsel was — naar de bekentenis van Van Hogendorp zelf — slechts formeel democratisch. In de praktijk verzekerde het een aristocratische keuze van de meest “aanzienlijken” (24).

De verkiesbaarheid was immers niet aan de standenindeling gebonden (25). Het meervoudig stemrecht van de riddermatige adel bood dus geen juridische waarborgen voor een evenredige adellijke vertegenwoordiging; in de praktijk daarentegen maakte deze vrijheid van keuze een adellijke meerderheid in sommige provincies mogelijk. Deze was van cruciaal belang, vermits de provinciale Staten de leden

(21) art. 10 van de reglementen voor de ridderschappen (L. ARENDT & A. DE RIDDER, *op.cit.*, p. 327).

(22) J.R. THORBECKE, *Aantekeningen...*, II, 10 en IDEM, *Hervorming...*, pp. 3 en 8-11.

(23) Ch. ROGIER, *op.cit.*, p. 4.

(24) H. VAN DER HOEVEN, *op.cit.*, pp. 129-130 en 134-135.

(25) J. LEBEAU, *Observations sur le pouvoir royal*, z.p., 1830, p. 191.

van de Staten-Generaal rechtstreeks verkozen. In de mate waarin vooral de landelijke stand adellijke vertegenwoordigers naar de provinciale Staten afvaardigde, dankte de adel zijn overwicht in de eerste plaats aan de driedigheid van de standenindeling. Nochtans werd de zelfstandige vertegenwoordiging van het platteland in de grondwetscommissie door de aristokraten bestreden, omdat zij de verantwoording voor de adellijke bevoorrechtiging aantastte.

In feite situeerde de verantwoording voor het herstel en de bevoorrechtiging van de adel zich op politiek vlak. Daarom ook leidde de afwijzing van de adellijke representativiteit voor het platteland niet tot een kritiek van de adellijke bevoorrechtiging zelf. De fameuze stelling van Montesquieu "point de noblesse, point de monarchie" was tijdens het Ancien Regime tot een gemeenplaats uitgegroeid en zij deed bij de Restauratie weer opgeld. Voor Montesquieu was het verband tussen de monarchie en de adelstand tweeledig : enerzijds betekenden de adellijke voorrechten een beperking van het vorstelijk absolutisme; aldus werden de standen een waarborg tegen het despotisme. Anderzijds verkreeg het erfelijkheidsbeginsel waarop de monarchie steunde door zijn verspreiding in de samenleving een sociale grondslag (26). Vandaar ook de bereidheid om de grote adellijke fortuinen ten opzichte van de gewone cijnskiezer te bevoorrechten, evenals de betrachting van de aristocratische minderheid in de grondwetscommissie om de continuïteit van deze families door de invoering van het eerstgeboorterecht te verzekeren (27).

Liberalen als Elout konden de noodzaak van de adelstand in een constitutionele monarchie terecht betwisten; de grondwet kwam immers in de plaats van de voorrechten als waarborg voor de vrijheden (28). Maar een dergelijke kritiek volstond niet om de overbodigheid van de adel in de nieuwe monarchale staatsvorm aan te tonen. De adel fungeerde immers ook als steun voor de troon. Het is overigens tekenend dat zelfs de liberale commissieleden voorstander bleven van een herstel van de adel, en wel op grond van een niet minder aanvechtbare argumentatie. Terwijl sommigen de politieke bevoorrechtiging van de adel als compensatie voor de verloren voorrechten aanvaardden, beschouwden anderen de plaats van de ridderschap in

(26) E. CARCASSONNE, *Montesquieu et le problème de la constitution française au XVIIIe siècle*, Parijs, 1927, hoofdstuk 2.

(27) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, II, pp. 504-529.

(28) *Ibidem*, I, pp. 42-43 en 508-509; vgl. echter I, 544.

provinciale Staten als een verworven recht (29). Hierbij werd over het hoofd gezien dat de adel zijn historische rechten niet aan zijn afkomst, maar aan zijn sociaal-economische machtspositie had ontleend (30). Wellicht vloeide de liberale erkenning van de adellijke verworven rechten in de eerste plaats voort uit de bekommernis om de onaantastbaarheid van het eigendomsrecht veilig te stellen.

De aanvankelijke samenstelling van de ridderschappen was aan de vorst opgedragen. Een collectieve restauratie van de oude riddermatige geslachten was wel in overweging genomen, maar tenslotte niet weerhouden. De grondwetscommissie weigerde voor de toegang tot de ridderschap nationale criteria uit te vaardigen, die aan de provinciale verscheidenheid afbreuk zouden doen (31). Wel bleven de oude riddermatige families de enigen voor wie een vorstelijke benoeming in de ridderschap tevens als erkenning van adeldom gold.

In de Belgische provincies telden de ridderschappen tijdens de Restauratie ca. zevenhonderd leden. Ook al behoorden sommige leden tot hetzelfde gezin, toch wekt dit hoge cijfer de indruk dat slechts een minderheid edelen in de ridderschap niet waren beschreven (32). Het feit dat de toetredingsvoorwaarden bij de eerste benoemingen nog niet reglementair waren vastgesteld, laat geen onbetwistbare conclusies toe omtrent het adellijk vermogen, hoewel de benoeming van minder vermogende edelen onwaarschijnlijk is. Indien de gevolgde benoemingspolitiek voor de reglementaire vastlegging van de toegangsvoorwaarden inzake minimuminkomen of -vermogen bepalend was, kunnen deze laatste toch als indicatief worden beschouwd (33).

(29) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 211, 419 en 511.

(30) J.T. BUYS, *De grondwet*, Arnhem, 1883, I, p. 399.

(31) H.T. COLENBRANDER,

(30) J.T. BUYS, D

(29) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 211, 419 en 511.

(30) J.T. BUYS, *De grondwet*, Arnhem, 1883, I, p. 399.

(31) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 210-211.

(32) Tijdens de Restauratie werden 808 personen met hun nageslacht in de adelstand opgenomen (Bijlage 3).

(33) Bijlage 2.

TABEL 1 :

RIDDERSCHAPPEN : LEDENAANTAL EN
TOETREDINGSVOORWAARDEN

	Lim.	Luik	OVL	Brab.	Nam.	Hen.	WVL	Lux.	Ant.	Gem.
Ledenaantal 1816-1830 (34)	94	89	82	81	78	77	71	65	56	77
Min. inkomen (*)	2,5	2	6	3,75	3	2	6	1	5	ca.3,5

(*) 1 = 500 gulden

De geringe overeenkomst tussen het aantal leden en de opgelegde toegangsvoorwaarden zijn opvallend. Oost-Vlaanderen telde een ledenaantal dat zich duidelijk boven het gemiddelde situeerde, hoewel de toetredingsvoorwaarden er het hoogst waren (35). Luxemburg daarentegen telde ondanks een bijzonder laag minimuminkomen het op één na laagst aantal leden. Dergelijke vaststellingen zetten de hypothese kracht bij dat de toegangsvoorwaarden a posteriori door de gevolgde benoemingspolitiek werden bepaald.

Het aandeel van de ridderschappen in de toewijzing van de zetels voor de provinciale Staten bedroeg in de meeste provincies 1/3. In Antwerpen daarentegen wees de ridderschap niet meer dan 1/4 van de zetels toe en in de beide provincies Vlaanderen nauwelijks 1/6 (36).

(34) (TARLIER), *Almanach de la Cour... de 1725 à 1840*, Brussel, z.d., pp. 172-183 (ledenlijst).

(35) Bijna 1/3 van de leden werden beschreven nadat het reglement in 1817 in voege was getreden. In West-Vlaanderen, de enige provincie waar de financiële toegangsvoorwaarden werden verlaagd (in 1820 reeds en met de helft), noteerde men nadien nauwelijks 20% toetredingen.

(36) J.C. RAMAER, *Geschiedkundig atlas van Nederland. Het Koninkrijk der Nederlanden*, 's Gravenhage, 1931, p. 50 en 1815/art. 81.

TABEL 2 :

ZETELVERDELING

	Hen.	Brab.	Luik	OVL	Lim.	Lux.	Antw.	WVL	Nam.	Tot.	
ridderschap	30	27	21	15	20	20	15	12	18	178	(ca.
Prov. Staten	90	81	63	93	60	60	60	81	54	642	28%)
ridderschap (37)	2,7	2,7	2	1,6	1,3	1,3	1,2	1,2	0,7	14,7	(ca.
Staten-Generaal	8	8	6	10	4	4	5	8	2	55	27%)

Thorbecke heeft de stelling verdedigd dat het aandeel van de adel in de provinciale zetelverdeling funktie was van de omvang van de ridderschappen. Dit wordt —tenminste voor de Belgische provincies — door de cijfers weerlegd :

TABEL 3 :

RIDDERSCHAPPEN : LEDENAANTAL/ZETELVERDELING

	Hen.	Brab.	Lux.	Ant.	Luik	Nam.	Lim.	OVL	WVL	Tot.	
1817-1830 :	A.C.	77	81	65	56	89	78	94	82	71	693
		30	27	20	15	21	18	20	15	12	178
	R.C.	2,6	3	3,2	3,7	4,2	4,3	4,7	5,5	5,9	3,9

De reële verhoudingen lagen ongetwijfeld lager, vermits het reële ledenaantal volgens de uit- en toetredingen schommelde. Deze schommelingen zijn echter ontoereikend om de omvang van de provinciale dispariteiten te verklaren : de kans voor een Henegouws of voor een Brabants lid van de ridderschap om in de provinciale Staten te worden afgevaardigd lag ongeveer tweemaal hoger dan in Oost- of West-Vlaanderen.

Evenmin kunnen het aantal adellijke zetels en hun relatief aandeel in de provinciale Staten aan sociaal-economische factoren wor-

(37) Fictief zetelaandeel bij evenredige vertegenwoordiging. Voor de noordelijke provincies komt het adellijk aandeel in de provinciale zetelverdeling (137/509 of ca. 27%) bij evenredige vertegenwoordiging overeen met 15,85/55 zetels in de Staten-Generaal (ca. 29%). Voor het gehele Koninkrijk zouden de 315/1151 provinciale adellijke zetels (ca. 27%) aan 30,56/110 zetels op nationaal vlak beantwoorden (ca. 28%).

(38) J.R. THORBECKE, *Hervorming...*, pp. 64-65.

den toegeschreven : zo hebben de Luikse en de Luxemburgse ridderschap ongeveer evenveel zetels, met een gelijkwaardig aandeel in het totaal (tabel 2). Anderzijds staat het aandeel van de ridderschap in Oost- en West-Vlaanderen, en zelfs in Antwerpen, in scherp contrast met de overige provincies, waaronder het welvarende Brabant. Een vergelijking met het totaal aantal edelen en met het aantal grootgrondbezitters per provincie werkt verhelderend, hoewel de beschikbare cijfers de toestand een decennium na de Belgische onafhankelijkheid weerspiegelen (39).

TABEL 4 :

PROVINCIALE INDEXCIJFERS (40)

	WVL	Ant.	OVL	Nam.	Lux.	Lim	Luik	Brab.	Hen.
adel	99	117	117	54	32	45	86	203	147
grootgrondbezitters	125	107	190	76	0	18	76	237	71
ridderschappen	92	73	106	101	84	122	116	105	100
prov. zetels	61	76	76	91	101	101	106	137	152

De provinciale verschillen zijn veel groter inzake het aantal edelen (32-203) en grootgrondbezitters (0-237), dan de omvang van de ridderschappen (73-122) en de zetelverdeling (61-152) laat vermoeden. Blijkbaar was ook hier het beginsel van de differentiële cijns van toepassing : provinciale verschillen werden zoveel mogelijk afgevlakt; het vermogenscriterium discrimineerde slechts binnen vooraf bepaalde administratieve eenheden op eenvormige wijze. Verder monografisch onderzoek zou moeten uitwijzen welke specifieke factoren de overblijvende dispariteiten verklaren. Bovenstaande cijfers — hoe approximatief ook (41) — wijzen alleszins op een benadeling van de

(39) Wij ontleen deze cijfers aan J. DE BELDER, "Adel en burgerij 1840-1914", *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Bussum, 1977, XII, pp. 82 en 87 betreffende resp. het aantal adellijke gezinshoofden en het totaal aantal verkiesbaren voor de Senaat met volledige cijns (grootgrondbezitters).

(40) Voor iedere reeks is het provinciaal gemiddelde = 100. In absolute cijfers bedragen deze gemiddelden voor de adel 92, voor de verkiesbaren 45, voor het ledenaantal in de ridderschappen 77 en voor de door deze ridderschappen toegewezen provinciale zetels 20.

(41) Wij herhalen dat de eerste twee reeksen gegevens uit 1840 weergeven, terwijl de derde reeks de globale periode 1817-1830 betreft in plaats van het jaarlijks gemiddelde.

provincie Antwerpen zowel inzake de omvang van de ridderschap als inzake het aantal adellijke zetels. Hetzelfde geldt voor Oost- en West-Vlaanderen betreffende de zetelverdeling; Limburg en Luik daarentegen kennen een uitzonderlijk omvangrijke ridderschap.

Hoe dan ook, de in ridderschappen verenigde adellijke kiezers hadden in de provinciale Staten de beschikking over 178 zetels, die zij zelf toewezen. Bovendien konden zij als vertegenwoordigers van stad en platteland op gemiddeld 40% van de overblijvende zetels rekenen (zie hieronder). In totaal waren dus ongeveer 450 provinciale mandaten voor minder dan 700 riddermatige edelen beschikbaar.

III. HET TWEEKAMERSTELSEL (42)

Ook op nationaal vlak beknotte de grondwetscommissie van 1814 de plaats, die het ontwerp aan de adel voorbehield. De commissie wees het tweekamerstelsel a priori af, als onverenigbaar met de oude instellingen van de Verenigde Provinciën. Hierdoor bleef de politieke bevoorrechtiging van de vermogende edelen duidelijk beneden de plaats die Willem I hun, naar het voorbeeld van de Britse Lords, toebedacht. Maar ook het meer bescheiden voorstel van Van Hogendorp, om een kwart van de nationale vergadering uit erfelijke pairs samen te stellen, werd volledig uitgehold. De edelen verkregen slechts de mogelijkheid van een wettelijk gewaarborgde minimale vertegenwoordiging in de Staten-Generaal, in evenredigheid met hun bevoorrecht kiesrecht op provinciaal vlak. Het mandaat van deze edelen zou echter dezelfde duur hebben als dat van de overige vertegenwoordigers en ook zij zouden door de provinciale Staten worden verkozen (43).

In de grondwetscommissie van 1815 kwam het tweekamerstelsel echter opnieuw ter sprake (44). Aan de invoering van een Eerste Kamer lag een tweevoudige doelstelling voorop. Enerzijds wenste men

(42) Vgl. J.Th. DE RUWE, *De Eerste kamer der Staten-Generaal*, Nijmegen, 1957, pp. 1-3 en M.J. KRAMER, *De Eerste kamer in Nederland*, Amsterdam, 1918, pp. 2-25.

(43) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 186 e.v. en 199 e.v. Vgl. 1813/art. 24 en 1814/art. 58 (Bijlage 1).

(44) *Ibidem*, II, pp. 118 e.v., 129 e.v., 190 e.v. en 207 e.v.

het collectief besluitvormingsproces voor demagogische opinievorming veilig te stellen. Hiertoe volstond echter, zoals Elout terecht opmerkte, een ontdebbling van de volksvertegenwoordiging, zonder verder onderscheid tussen beide kamers. Maar anderzijds bestond eveneens de bekommernis — door de vrees voor de Tweede Kamer ingegeven — om een konservatieve macht tussen de vorst en de volksvertegenwoordiging op te stellen. Door de toekenning van het veto-recht aan de Eerste Kamer zou een rechtstreekse konfrontatie tussen de volksvertegenwoordiging, die wetgevend initiatiefrecht bezat, en de koning, die over een vetorecht hiertegen beschikte, tot een minimum worden beperkt.

Op dit punt echter liepen de meningen uiteen. De macht van de Tweede Kamer kon immers zowel door een uitbreiding van de vorstelijke macht als door een bevoorrechtiging van de aristocratie worden beperkt. De voorstanders van een versterking van de kroon beschouwden de senaat als een vorstelijk tegengewicht voor de volksvertegenwoordiging, terwijl de woordvoerders van de aristocratie de senaat een onafhankelijke positie ten opzichte van de kroon toebedeelden, om het evenwicht tussen de kroon en de volksvertegenwoordiging in stand te houden. De aristocraten dienden twee verschillende voorstellen in. Holvoet verdedigde het Britse model, dat overigens tevergeefs in 1814 door Willem I aan Van Hogendorp was gesuggererd. Het werd door de commissie afgewezen, omdat het een verzwakking van de vorstelijke macht inhield ten gunste van erfelijke pairs, voor wie bovendien het eerstgeboorterecht opnieuw zou moeten worden ingevoerd.

Het voorstel van Raepsaet verreed op handige wijze het tweekamerstelsel, maar het bleef even onaanvaardbaar. Raepsaet greep terug naar het oorspronkelijk voorstel van Van Hogendorp, maar hij aanvaardde een minderheid *verkozen* edelen in de plaats van de erfelijke pairs, die door de grondwetscommissie in 1814 waren verworpen (45). Aan deze edelen kende hij echter een afzonderlijk stemrecht toe, naar het voorbeeld van wat tijdens het Ancien Regime in de Belgische provincies had bestaan. Nogmaals werd er geen meerderheid bereid gevonden de macht van de vorst ten gunste van de ridderschap te beperken door een herstel van de stemming per stand.

De vrees voor de verkozen volksvertegenwoordiging plaatste de Restauratie voor het alternatief van een vorstelijk overwicht of van

(45) 1813/art. 24 en 1814/art. 58 (Bijlage 1).

een aristocratische bevoorrechting. Bij het uitbreken van de Revolutie reeds was, naar het voorbeeld van het Brits Hoger Huis, de invoering van het tweekamerstelsel overwogen als een mogelijk kompromis tussen de burgerlijke eis naar gelijkheid en de weigering van de bevoorrechten om de traditionele standenindeling op te geven (46) : door het kiesstelsel werd de oligarchische vertegenwoordiging van de derde stand in de Tweede Kamer ten gunste van de burgerij doorbroken, terwijl het erfelijkheidsbeginsel ten gunste van de adel in de Eerste Kamer werd behouden.

Een dergelijk kompromis werd door de grondwetscommissie in 1815 afgewezen. Het voorstel om de Eerste Kamer aan de adel voor te behouden vond zelfs bij de Belgische commissieleden geen meerderheid (5/11). Wel was er onder hen een meerderheid te vinden om aan een benoeming tot lid van de Eerste Kamer een veredelend karakter toe te kennen, zodat de Eerste Kamer een adellijk karakter zou vertonen en tevens op grond van andere criteria dan alleen de afkomst toegankelijk blijven. De afkeer van de Nederlandse commissieleden (9/11) voor een institutionele bevoorrechting van de adel maakte ook deze kompromis kansloos.

De meerderheid verkoos een overwicht van de vorstelijke macht boven een adellijke senaat. Vandaar de weerhouden opties voor de aanduiding van de senatoren : noch de afkomst, noch het vermogen golden als exclusieve selectiecriteria. De Eerste Kamer zou openstaan voor de "aanzienlijksten" inzake afkomst, vermogen of verdienste. Het benoemingsrecht van de senatoren werd aan de vorst voorbehouden. Om hun afhankelijkheid van de kroon enigszins te milderen, verkregen zij hun mandaat voor het leven en werd het aantal leden in de Eerste Kamer aan grondwettelijke beperkingen onderworpen (47).

Om de Eerste Kamer een adellijk karakter te ontzeggen, beriepen de tegenstanders zich onder meer op grondwetsartikel 58. Deze voorzag uitdrukkelijk in de mogelijkheid om de adel bij wet minimaal een vierde van de zetels in de Tweede Kamer te waarborgen,

(46) G. BONNO, *La constitution britannique devant l'opinion française de Montesquieu à Bonaparte*, Parijs, 1932, pp. 239 en passim, evenals J. EGRET, *La révolution des notables*, Parijs, 1950, pp. 144-146 en 150-153. Voor het Restauratie-alternatief tussen het absolutisme en een aristocratische oligarchie vgl. C. DE WIT, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848*, Heerlen, 1965, pp. 337 e.v.

(47) 1815/art. 80 (Bijlage 1).

overeenkomstig het adellijk aandeel in het kiesstelsel (48). Deze bepaling was ingegeven door de vrees dat het bevoorrecht adellijk kiesrecht geen voldoende waarborgen inhield voor een adekwate vertegenwoordiging op nationaal vlak. De algemene verwachting van de commissieleden was wel dat de Eerste Kamer een overwegend aristocratisch karakter zou vertonen. Maar omdat de benoemingscriteria geen grondwettelijke waarborgen tegen een adellijke ondervertegenwoordiging inhielden, bleef een meerderheid ter compensatie tot handhaving van artikel 58 bereid.

De commissie overwoog zelfs art. 58 door een gewijzigde redactie onmiddellijk uitvoerbaar te stellen. Bij de besprekingen hieromtrent rezen echter moeilijkheden op : er werden tegenvoorstellen geformuleerd om de adellijke aanwezigheid in de Tweede Kamer eveneens aan een grondwettelijk maximum te onderwerpen. Bij een adellijke meerderheid in sommige provinciale Staten was een aristocratisch overwicht in de Tweede Kamer niet denkbeeldig en — naast een adellijke meerderheid in de Eerste Kamer — moeilijk aanvaardbaar. In die omstandigheden besloot de commissie artikel 58 ongewijzigd te laten. Op voorstel van Willem I werd het artikel tenslotte zelfs uit de herziene grondwet geschrapt (49).

IV. OUD EN NIEUW : SCHIJN EN WERKELIJKHEID

De Restauratie leidde uiteindelijk niet tot een herstel zonder onderscheid van de Ancien Regime-adel. Althans was er van een collectieve restauratie in de grondwet geen sprake; deze verleende integendeel aan de vorst de controle over de toegang tot de adel en tot de ridderschappen. Bij adelsverheffingen maakte Willem I onderscheid tussen “toekenningen”, “erkenningen” en “inlijvingen” al naargelang de familie van de begunstigde voor de Revolutie wel of niet tot de inheemse of tot de buitenlandse adel behoorde.

Het onderscheid tussen erkenning en toekenning was niet van toepassing op de edelen die door de vorst in de provinciale ridderschappen waren benoemd. Hiervoor kwamen in de eerste plaats in aanmerking de riddermatige families die in de oude provinciale Sta-

(48) 1814/art. 58 (Bijlage 1). Vgl. tabel 2 en voetnoot 37.

(49) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, II, pp. 168 e.v. (uitstel van de bespreking), p. 232 (handhaving van het artikel), pp. 239 e.v. (uitvoering), pp. 434 e.v. (status-quo) en pp. 504 e.v. (schrapping).

ten zitting hadden; ook sommige andere oud-adellijke, en zelfs enkele burgerlijke families werden door de vorst in de ridderschappen beschreven. Beide laatste verkregen dan "akten van bewijs" van adel, ongeacht hun adellijke anciënniteit. Wel werd de anciënniteit voor de titulatuur in aanmerking genomen: leden van de ridderschap, waarvan de gevoerde titulatuur niet tot het Ancien Regime terugliep, behielden deze slechts ten persoonlijke titel (50). Dit gold voor 10% van de betitelden, die in de Zuidelijke provincies een kleine helft van het totaal aantal edelen vormden.

Van het recht op adelsverheffingen maakte Willem I gebruik om de prerevolutionaire adel die zich tot hem wendde, massaal op te nemen. Vermoedelijk bestond de adelstand van het Koninkrijk voor meer dan drie vierden uit oude adellijke geslachten; in de Belgische provincies vormden de geadelden slechts 5% van het totaal, terwijl hun aantal in het Noorden tot ruim 1/3 opliep (51). De Nederlandse adel was echter talrijker dan de Belgische (ca. 55-45%), ondanks de demografische verhoudingen (ca. 1/3-2/3) (52).

Het onbeduidend aantal Belgische geadelden laat de vraag onbeantwoord naar het aantal adellijke families die hun oorspronkelijk statuut na de revolutiejaren niet terugvonden. Een benaderende telling van de adelstand op het einde van het Ancien Régime — door de overvloed aan genealogische gegevens mogelijk, hoewel omslachtig — werd echter nog niet ondernomen. Het groot aantal adellijke erkenningen na de Belgische onafhankelijkheid laat vermoeden dat het verschil tussen Ancien Regime- en Restauratie-adel niet onbelangrijk was (53). Dezelfde conclusie geldt wellicht ook voor de riddermatige adel. In de Henegouwse ridderschap vindt men tijdens de Restauratie slechts de helft van de Henegouwse leden uit de tweede stand in de provinciale Staten van 1792 terug. Ook de

(50) L. ARENDT & A. DE RIDDER, *op.cit.*, pp. 80-107.

(51) De oude stedelijke regentenoligarchie — waarvan vele families zich tijdens de Republiek niet door een buitenlandse vorst in de adelstand hadden laten opnemen — liet bij de Restauratie aristocratische aanspraken gelden. Zie VAN VALKENBURG, "Adelsbeleid sedert 1813", *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*, 's Gravenhage, 1966, pp. 55-73.

(52) Bijlage 3.

(53) J. DE BELDER, "Veranderingen in de sociaal-economische positie van de Belgische adel in de 19de eeuw", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, XLIII, 1980, 3, p. 484, vermeldt na een halve eeuw Belgische onafhankelijkheid een totaal van 309 erkenningen (die echter niet alle letterlijk mogen worden geïnterpreteerd).

Luxemburgse ridderschap van 1770 wordt voor nauwelijks 40% in de gerestaureerde provinciale ridderschap beschreven (54). Het is onwaarschijnlijk dat demografische en migratiefactoren zouden volstaan om een dergelijk verschil te verklaren.

*
* * *

Een vergelijking van de adellijke machtspositie tijdens het Ancien Regime en de Restauratie wordt bemoeilijkt door de ingrijpende institutionele wijzigingen, die achter de invoering van de oude benamingen schuil gingen. Zo verenigden de oude ridderschappen de edelen die in de Provinciale Staten zitting hadden, terwijl de nieuwe ridderschappen daarentegen een kiescollege voor de provinciale verkiezingen vormden. Een gelijkschakeling van de riddermatige edelen uit het Ancien Regime met de door de ridderschappen verkozen afgevaardigden uit de Restauratie gaat evenmin op : de bevoegdheden van de oude provinciale Staten reikten immers veel verder dan deze van de nieuwe provinciebesturen, die — behalve hun gewestelijke administratieve bevoegdheden (55) — op hun beurt slechts als kiescollege voor de Tweede Kamer fungeerden.

De vaststelling van Dotrengé dat de edelen na 1815 een derde in plaats van een vijfde van de zetels in Brabant bezetten, en in Vlaanderen ongeveer een zesde, terwijl de adel er vroeger uitgesloten was, heeft een louter polemische draagwijdte : voor de Revolutie waren de numerieke verhoudingen tussen de standen zonder betekenis, vermits in het Zuiden — en ook in sommige noordelijke provincies — iedere stand over een vetorecht beschikte. Na de invoering van de hoofdelijke stemming was een wijziging in deze verhoudingen niet doorslaggevend, zolang de volstreekte meerderheid buiten bereik bleef. Overigens wekt de argumentatie van Dotrengé achterdocht alleen al omdat deze overtuigde tegenstander van de oude standensamenleving met de grondwet kon instemmen. De vermeende verruiming van de adellijke machtspositie diende slechts om zijn betoog

(54) Voor Luxemburg : *Almanach...*, pp. 124 en 181; voor Henegouwen : *Ibidem*, pp. 176-177 en *Calendrier du Hainaut*, 1792, pp. 83-84.

(55) Opgesomd bij C. ROGIER, *op.cit.*, pp. 9-13.

tegen een herstel van de heerlijke rechten ten voordele van de adel kracht bij te zetten (56).

Al bij al kan de machtspositie van de adel op het vlak van de vertegenwoordigende instellingen nog het best worden afgewogen door de samenstelling van de oude Provinciale Staten met deze van de nieuwe Staten-Generaal te vergelijken. De massale aanwezigheid van edelen in beide kamers is alleszins treffend. In de Tweede Kamer kan de adellijke machtspositie nochtans niet uitsluitend aan het bevoorrecht adellijk kiesrecht worden toegeschreven. In geen enkele provincie immers werd meer dan 1/3 van de zetels door de ridder-schap toegewezen. Toch werden voor de meeste provincies een meerderheid van de mandaten in de Tweede Kamer door edelen uitgeoefend (57). Dit was uiteraard te danken aan de verkiezing van adellijke vertegenwoordigers door stad en platteland en het werd in de hand gewerkt door het beperkt en onrechtstreeks karakter van de verkiezingen.

De aanzienlijke adellijke aanwezigheid op provinciaal en op nationaal vlak verbergt echter de kwetsbaarheid van de adellijke machtspositie. Deze was immers geen gevolg van het bevoorrecht adellijk kiesrecht, dat geen enkele waarborg inzake een evenredige adellijke vertegenwoordiging inhield. Het was dus eerder een uitvloeisel van de sociaal-economische machtspositie van de adel als grootgrondbezitter. Wellicht zou het aandeel van de edelen in de provinciale en de nationale zetelverdeling ook zonder bevoorrecht kiesrecht aanzienlijk zijn geweest; maar met of zonder bevoorrecht bleef de politieke invloed van de adel van de handhaving van zijn vermogen afhankelijk (58).

De verkiezing van edelen als afgevaardigden van stad en platteland was overigens geen innovatie. Ook tijdens het Ancien Regime traden veelal edelen als afgevaardigden van de derde stand op. Het imperatief mandaat en de stemming per stand stelden toen de standsbelangen veilig. Geen van beide was tijdens de Restauratie nog in voege. Het blijft evenwel de vraag of mogelijke tegenstellingen tussen

(56) Th. DOTRENGE, *Opinion sur la rédaction de trois articles de la loi fondamentale*, Brussel, 1817, p. 44.

(57) E. WITTE, "Wijzigingen in de Belgische elite in 1830. Een voorlopige verkenning", *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, XCIV, 1979, p. 233.

(58) De ommekeer situeert zich in 1880 volgens J. DE BELDER, "Veranderingen...", p. 494.

de adellijke en de burgerlijke belangen centraal stonden. Te meer omdat bij een dergelijke polarisatie de volstrekte meerderheid ongetwijfeld buiten bereik van de adel bleef. Een nauwgezette ontleding van de parlementaire handelingen zou moeten uitwijzen of de adel erin geslaagd is op de parlementaire werkzaamheden van de Tweede Kamer een daadwerkelijke invloed uit te oefenen.

In de Eerste Kamer was de adellijke meerderheid overweldigend (59). Met 98% van de zetels beschikte de betitelde adel er over een kwasi-monopolie, waardoor hij op het eerste gezicht zijn veto-recht uit het Ancien Regime terugvond. Een adellijke titel kan echter niet zonder meer met een adellijke afkomst worden gelijkgesteld. Daarom ook is een tweeledig onderscheid tussen edelen en niet-edelen te rudimentair; het onderzoek vereist tenminste de invoering van de geadelden als intermediaire categorie, want een benoeming in de Eerste Kamer kon met een adelsverheffing of een titeltoekenning gepaard gaan. Bij het behoud van een tweeledig uitgangspunt verdient de tegenstelling tussen de oude riddermatige geslachten en de andere adellijke families de voorkeur.

Belangrijker nog dan de sociaal-economische homogeniteit van de Eerste Kamer was haar afhankelijkheidspositie. Het benoemingsrecht van de vorst ondermijnde de reële machtspositie van de adel, omdat Willem I politieke volgzzaamheid als een noodzakelijke benoemingsvoorwaarde hanteerde. Het feit dat de Eerste Kamer in niet geringe mate als een aanhangsel van het Hof fungeerde (60), kan de oneerbiedige bijnaam "koninklijke dierentuin" mede verklaren, die de oppositie haar toekende. Overigens ontzegde grondwetsartikel 115 de Eerste Kamer wetgevend initiatiefrecht.

Omdat de sociaal-economische positie van de Belgische adel tijdens de revolutiejaren weinig of niet was aangetast, konden tijdens de Restauratie een groot aantal publieke mandaten door edelen worden uitgeoefend. Dit was niet alleen zo op provinciaal en op nationaal vlak; vooral ook op lokaal vlak behielden de edelen een sterke machtspositie (61). De continuïteit in de adellijke uitoefening van openbare functies mag echter de discontinuïteit tussen de prerevolutionaire en de gerestaureerde adelstand niet doen vergeten.

(59) E. WITTE, *art.cit.*, p. 233.

(60) M. KRAMER, *op.cit.*, p. 23.

(61) E. WITTE, *art.cit.*, p. 233.

Door de Revolutie verloor de adel zijn bijzonder rechtsstatuut, dat door een aantal nog bestaande voorrechten werd gekenmerkt (62). Ook werden vele edelen het slachtoffer van de afschaffing van de heerlijke rechten. Evenals voor de adellijke voorrechten, blijft de precieze omvang van het verlies voor de heerlijke rechten moeilijk te becijferen. Terwijl echter de gelijkheid voor de wet in de eerste plaats de relaties tussen de adel en de burgerij regelde — en wellicht daarom onherroepelijk was —, stelde de heerlijkheid de grondheer tegenover de landbouwers. In Oost-Vlaanderen, Luik en Namen beijverden de provinciale ridderschappen — waarin de gewezen grondheren invloedrijk waren — zich tevergeefs voor een gedeeltelijk herstel van de heerlijke rechten (de vis- en jachtrechten, en een aantal administratieve bevoegdheden) (63).

De wettelijke gelijkschakeling voltrok de toenadering tussen de vermogende adel en burgerij. De kloof tussen de riddermatige en de minder begoede adel daarentegen werd nog groter dan tijdens het Ancien Regime. De onbevoorrechte edelen onderscheidden zich alleen nog door uiterlijke kentekens van hun medeburgers, terwijl de riddermatige edelen integendeel de politieke bevoorrechtiging van de cijnskiezers deelden. Vermogen en afkomst bleven zowel voor als na de Revolutie als feitelijke voorwaarden voor politieke bevoorrechtiging gelden. De Restauratie wijzigde echter de parameters, die het respectievelijk belang van beide criteria bepaalden. Voortaan primeerde het vermogen op de afkomst.

Het politieke probleem bij de Restauratie betrof de regeling van de precieze verhoudingen tussen de vermogende adel en burgerij (64). Liberalen die een strikte gelijkheid tussen de vermogenden opeisten, bleven vooralsnog in de minderheid. In de Nederlanden zoals elders overwoog het aristocratisch liberalisme, dat een zekere bevoorrechtiging van het adellijk vermogen aanvaardde (65). Conservatieven zo-

(62) P. JANSSENS, "De Zuidnederlandse adel tijdens het Ancien Regime (17e-18e eeuw)", *Tijdschrift voor Geschiedenis* XCIII, 1980, 3, pp. 452-455.

(63) J. BARTIER, "Partis politiques et classes sociales en Belgique", *Res Publica*, X, 1968, pp. 37-40. De regering weigerde een herstel in overweging te nemen uit vrees voor de talloze betwistingen en voor de eis tot schadeloosstelling vanwege de gewezen eigenaars.

(64) N.J. MAARSEN, *De strijd om de Revolutie in de Restauratie*, Assen/Amsterdam, 1976, pp. 99 en 105.

(65) J.J. CHEVALIER, "Montesquieu et le libéralisme aristocratique", *Revue internationale de philosophie*, XXXIII-XXXIV, 1955, pp. 330-345 en G.A. KELLY, "Liberalism and aristocracy in the French restoration", *Journal of the history of ideas*, XXVI, 1965, pp. 509-530.

als Raepsaet streefden er zelfs naar om de oude oligarchie van de vermogenden zoveel mogelijk haar vroegere invloed en overwicht terug te geven. In het Koninkrijk der Nederlanden situeerde de bevoorrechting zich echter niet op het vlak van de verkiesbaarheidscriteria — die elders tot een adellijk Hoger Huis leidden —, maar op dat van het kiesstelsel. Het meervoudig stemrecht, dat aan de zeer vermogende adel werd toegekend, herinnerde aan het evenredigheidsbeginsel tussen vermogen en politieke invloed, die reeds door Montesquieu was aangeprezen (66).

Het grondwettelijk statuut van de adel lokte in 1815 geen noemenswaardige reacties uit. Een reactionair adellijk pamflet vond geen enkele weerklank, ook niet bij de notabelen waaraan de grondwet ter goedkeuring was voorgelegd (67). De bevoorrechting van de ridderschappen vormde zowel voor de adel als voor de burgerij een aanvaardbaar kompromis tussen de Revolutie en het Ancien Regime. Indien de Belgische adel na 1815, ondanks zijn bevoorrechte plaats, op het beleid van Willem I verdeeld reageerde, dan is het omdat andere factoren de Belgische oppositie bepaalden (68). Sommige edelen verwachtten overigens van een regimewisseling geen wijziging in hun voorrecht statuut (69).

(66) Citaat bij A. ESMEIN, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, Paris, 1921⁷, p. 125 waar het Brits tweekamerstelsel als toepassing van het evenredigheidsbeginsel fungeert. Men verweet het cijnskiesstelsel dat het wel "telde, maar niet woog", J.T. BUYS, *op.cit.*, I, p. 401).

(67) *Réflexions sur l'ordre équestre* (z.p. z.d.). In 1814 was er vanwege de notabelen enig verzet tegen art. 58; in 1815 daarentegen overheerste de godsdienstkwesitie (H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 497-502 en II, p. 617 en *passim*). Uiteraard telde de oppositie ook reactionaire edelen, maar noch een Da Costa in het Noorden, noch een De Foere in het Zuiden zouden erin slagen het verzet rond een terugkeer naar de oude standensamenleving te mobiliseren. Men vindt er alleszins geen spoor van terug noch bij (I. VAN TOERS), *Un mot sur les nombreux pamphlets et libelles...*, Gent, 1815, noch bij W.P. SAUTYN KLUIT, "Dagbladvervolgingen in België 1815-1830", *Bijdragen voor vaderlandse geschiedenis en oudheidkunde* 3e reeks, VI, 1892, pp. 307-394, en evenmin bij P. HARSIN, *Essai sur l'opinion publique en Belgique de 1815 à 1830*, Charleroi, 1930.

(68) E. WITTE, *art.cit.*, pp. 234-235 en L. FRANCOIS, "Politieke integratie of exclusie? Belgische notabelen tussen 1785 en 1835", *Belgisch Tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, VIII, 1977, pp. 155-183.

(69) DU BUS DE WARNAFFE, ed., *Physionomie du Congrès National*, Brussel, 1930, p. 58.

Zij werden slechts ten dele ontgoocheld, want het Belgisch tweekamerstelsel compenseerde op een subtiele wijze de afschaffing van een kiesstelsel, dat de aristocratie begunstigde. Weliswaar verwierp het Nationaal Congres een discriminatie tussen vermogenden op grond van hun afkomst, hoewel het tweekamerstelsel in Frankrijk en Groot-Brittannië hierop was gegrond. De hantering van een graadueel onderscheid in het vermogen bood echter een aantrekkelijk alternatief : het stoelde op het evenredigheidsbeginsel tussen vermogen en politieke invloed, zonder onderscheid van afkomst. In het onafhankelijke België behoorde ongeveer 1/3 van de adel tot de gefortuneerde elite van de verkiesbaren voor de Senaat en hoewel het aantal verkiesbare burgers ongeveer even groot was, zou de adel er aanvankelijk toch in slagen in de Senaat de meerderheid te behouden (70).

(70) In 1842 waren er op een duizendtal edelen (1041 in 1840, volgens J. DE BELDER, "Adel...", p. 82) 317 verkiesbaar, tegenover 363 burgers (J. STENGERS, *Index des éligibles au sénat 1831-1893*, Brussel 1975, pp. 111 en 113 : 237 edelen met volledige cijns en 80 — niet 88 — aanvullende verkiesbaren). In 1831-34 bedroeg het aandeel van de betitelde adel in de Senaat 90% (E. WITTE, *art.cit.*, p. 236), in 1840 nog 61% en in 1850 slechts 48% (G. SMETS, *La réforme du sénat*, Brussel/Parijs, 1911, p. 71). De adellijke meerderheid verdween na de afschaffing in 1848 van het differentieel cijnskiesstelsel.

BIJLAGE 1 :

GRONDWETTELIJKE BEPALINGEN BETREFFENDE DE ADEL

De denkbeelden in 1812-1813 van G. Van Hogendorp betreffende de grondwettelijke plaats van de adel vindt men terug in de art. 15, 24-30 en 46 van de eerste twee versies van zijn grondwetsontwerp (hieronder). De reacties hierop van Willem I hebben betrekking op de art. 15 en 22-30 (71). Ook de aanmerkingen van Elout op de tweede versie bevatten beschouwingen over de adel (72). De definitieve versie van het grondwetsontwerp regelt het statuut van de adel in art. 15, 24 en 40 (hieronder). Hieraan moet men Van Hogendorps essentiële "Aanmerkingen" toevoegen (73), evenals nieuwe bemerkingen over de adel van Elout (74).

Van de besprekingen in de grondwetscommissie zijn, behalve de officiële notulen, ook deze van Röell, Elout en Van Maanen bewaard. De bespreking van art. 15 en 24 werd tot de behandeling van art. 40 uitgesteld (75). De discussie vindt tenslotte plaats van 11 tot 17 januari 1814 (76); ook de discussies n.a.v. de samenstelling van de provinciale Staten zijn belangwekkend (77). Amenderingen van redactionele aard vanwege Willem I werden door de commissie niet weerhouden (art. 42 en 77) (78).

Voor de grondwetsherziening van 1815 zijn, behalve de officiële notulen, de notities van Elout, Van Maanen en Raepsaet bewaard. Centraal bij de besprekingen over de adel stond het debat over het tweekamerstelsel en over de evenredige vertegenwoordiging van de adel in de Tweede Kamer. Een inleidende gedachtenwisseling vond plaats op 10 en 12 mei (79); de discussie ten gronde volgde op 23 mei (80). De discussie over de evenredige vertegenwoordiging was op 18 mei uitgesteld; zij verliep op 25 mei, 19 juni en 4 juli (81). De overige bepalingen i.v.m. de adel gaven geen aanleiding tot grondwetswijzigingen : het vorstelijk recht op adelsverheffing werd ten-

(71) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 33-34; vgl. J. STEUR, *art.cit.*, p. 251.

(72) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 42-43.

(73) *Ibidem*, I, pp. 58-60 en J. STEUR, *art.cit.*, pp. 264-65.

(74) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, I, pp. 508-511.

(75) *Ibidem*, I, pp. 108-130.

(76) *Ibidem*, I, pp. 186-237 en 539-547.

(77) *Ibidem*, I, pp. 157-186.

(78) *Ibidem*, I, pp. 439-442.

(79) *Ibidem*, II, pp. 118-140.

(80) *Ibidem*, II, pp. 194-200 en 207-220.

(81) *Ibidem*, II, pp. 162 e.v., 231 e.v., 434 e.v., 504 e.v.

slotte zonder voorbehoud aanvaard (82), evenals de reglementaire beschikkingen betreffende de driedelige samenstelling van de provinciale Staten (83). Een voorstel tot invoering van majoraten werd afgewezen.

- 1812-13 : oorspronkelijke grondwetsontwerpen (Colenbrander, I, pp. 1-14)
1813 : definitief grondwetsontwerp (Colenbrander I, pp. 43-56)
1814 : eerste grondwet (Colenbrander, I, pp. 446-470)
1815 : herziene grondwet (Colenbrander, II, pp. 620-651)

I. DE ADELSTAND

1812-13/art. 15 : De Koning verheft in den Adelstand. Gebruik makende van dit regt, geeft hij er telkens kennis van aan de Staaten van die Provincie, welke het aangaat.

De Edellieden door den Koning gemaakt draagen den titel van Baron. Zij genieten wijders dezelfde voorregten als de reeds bestaande Adel in hunne Provincie, inzonderheid de bevoegdheid van beschreven te worden in de Ridderschap, op de gebruikelijke wijze.

Dog hun Adel is slegts erfelijk op den oudsten zoon, of bij ontstentenis van zoonen, op den oudsten mannelijken nakomeling, bij vertegenwoordiging, mits dezelve zij, of worde een ingezeten van de Provincie.

1813/art. 15 : zoals 1812-13/art. 15, behalve de tweede alinea :

De edellieden in het algemeen dragen den titel van Baron. De Souvereine Vorst kan uit dezelve wie hij wil verheffen tot Graven of Bruggraven. De oudste zoon van een Graaf draagt gedurende het leven van zijn vader den titel van Baron, met alle de voorregten bij deze Grondwet aan dezelve gehegt.

II. DE ADEL IN DE STATEN- GENERAAL

1812-13/art. 24 e.v. : Onder de Afgevaardigden uit elke Provincie moeten noodzakelijk benoemd worden alle de Graven en Pairs van het Rijk uit zoodanige Provincie;

1813/art.24 : Het blijft aan den Souvereinen Vorst voorbehouden om in het vervolg een wet voor te dragen, ten einde een vierde van de Afgevaardigden of erfelijk te maken

(82) H.T. COLENBRANDER, *op.cit.*, II, pp. 109 e.v. en 412 e.v.

(83) *Ibidem*, II, pp. 258 e.v., 343 e.v., 395-396.

(84) *Ibidem*, II, pp. 504 e.v.

1814/art. 42 : De Souvereine Vorst verheft in den adelstand. Al wie door den Souvereinen Vorst in den adelstand verheven wordt, brengt het bewijs daarvan ter kennis van de Staten zijner Provincie of Landschap, en deelt aanstonds in alle de voorregten daaraan verbonden, bijzonderlijk in de bevoegdheid om beschreven te worden in de ridderschap, mits voldoende aan de vereischten voor dezelve bepaald.

1815/art. 63 : zoals 1814/art. 42.

1814/art. 58 : Het blijft aan den Souvereinen Vorst voorbehouden, om in het vervolg eene wet voor te dragen, waardoor aan de Edelen of Ridderschappen uit elke Provincie

1815/art. 80 : De andere kamer, welke den naam van eerste draagt, is zamengesteld uit niet minder dan veertig en niet meerder dan zestig leden, den vollen ouderdom

alle welken zitting neemen in de Staaten Generaal uit Geboorterecht en voor hun leven.

Deeze Graven en Pairs van het Rijk worden door den Koning tot hunne waardigheid verheeven, in elke Provincie uit de Inboorlingen van dezelve zo veelen als er honderdduizend zielen in dezelve zijn, dus in elke Provincie een Graaf en Pair voor ieder honderdduizendtal zielen. Hunne waardigheid is erfelijk op dezelfde wijze als de Adel volgens art. 15, en sterft dezelve uit in eene Familie, zo verheft de Koning een nieuwen Graaf en Pair in de plaats, uit de Inboorlingen van dezelfde Provincie.

III. DE ADEL IN DE PROVINCIALE STATEN

1812-13/art. 46 : De Staaten der Provinciën doen alle zaaken af volgens hunne eigene Reglementen op de Vergadering, door de Staaten van elke Provincie voor zig zelve te maaken.

of voor hun leven aan te stellen, ter benoeming van Hoogstdenzelen.

1813/art. 40 : De Adel en de Ridderschappen in de Provincien blijven op den ouden voet, in zoo verre geen verandering daarin gebragt is bij deze Grondwet. Zij behouden teffens de vrijheid, om alle zoodanige veranderingen in hunne Constitutien en Reglementen, als zij goedvinden, met overleg van den Souvereinen Vorst te maaken, behoudens alleen deze Grondwet.

of Landschap een zeker evenredig aandeel onder het getal der leden van de Staaten Generaal wordt verzekerd, ten minste een vierde van het geheele getal.

van veertig jaren bereikt hebbende, welke door den Koning voor hun leven benoemd worden, en gekozen uit hen die door diensten aan den Staat bewezen, door hunne geboorte of gegoedheid onder de aanzienlijksten van den lande behooren.

1814/art. 77 : Er zullen zijn in de Provinciën of Landschappen Edelen of Ridderschappen, welke instellingen geregeld worden op zodanige wijze, als door hen, behoudens deze Grondwet, noodig geoordeeld en door den Souvereinen Vorst ingevalle van goedkeuring bekrachtigd wordt.

De eerste bijeenroeping van, en admmissie tot dezelve zal door den Souvereinen Vorst, overeenkomstig de omstandigheden, gedaan en verleend worden. Zij ontwerpen hunne reglementen dadelijk na hunne eerste bijeenkomst.

1815/art. 129 : De Staten der Provincien zijn zamengesteld uit leden, gekozen door de volgende drie standen, namelijk door de Edelen of Ridderschappen, door de Steden, door den Landelijken Stand.

art. 130 : Het getal van de leden der provinciale Staten-Vergadering en de evenredigheid der verschillende standen, wordt geregeld door den Koning, die uit elke provincie eene commissie benoemt, om Hem dien-aangaande te dienen van advies.
art. 131 : zoals 1814/art. 77.

BIJLAGE 2 :

JAARLIJKSE INKOMENS- EN VERMOGENSMINIMA VOOR
BESCHRIJVING IN DE RIDDERSCHAPPEN

Prov.	Grondbezit		Grootboek	Inkomen
Oost-Vlaanderen	fl. 60.000 30.000	+	60.000	3.000
West-Vlaanderen (*)	fl. 60.000 30.000	+	60.000	3.000
Antwerpen	fl. 50.000 fl. 25.000	+	50.000	2.500
Brabant	fl. 50.000 25.000	+	25.000	2.500 1.875
Namen	fl. 30.000 15.000	+	30.000	1.500
Limburg	fl. 25.000 12.500	+	25.000	1.250
Hengouwen	fl. 20.000 10.000	+	20.000	1.000
Luik	fl. 20.000 10.000	+	20.000	1.000
Luxemburg	fl. 10.000 5.000	+	10.000	500

BRON : L. ARENDT & A. DE RIDDER, *Législation héraldique de la Belgique*, Brussel, 1896, pp. 323-329 (reglementen).

De toegangsvoorwaarden worden in sommige provinciale reglementen door het inkomen uitgedrukt, terwijl in andere het vermogen wordt vermeld. Om de toegangsvoorwaarden vergelijkbaar te maken, werden de gegeven vervolledigd (cursief). Hierbij werden de inkomens uit onroerende goederen op 5% vastgesteld. Uit de provinciale reglementen voor Antwerpen en Limburg blijkt nl. dat de inkomsten uit onroerende goederen worden gelijkgesteld met het dubbele van de rente voor een intekening op het Grootboek; in alle andere provinciale reglementen (behalve het Brabantse) wordt deze rente voor 2,5% aangerekend. Alleen in Brabant primeert het vermogen op het inkomen als toegangsvoorwaarde.

(*) In 1820 gehalveerd.

BIJLAGE 3 :

SAMENSTELLING VAN DE ADELSTAND IN HET KONINKRIJK
DER NEDERLANDEN

Tot 20 september 1830 werden 1812 personen en hun nageslacht door Willem I in de adelstand opgenomen (85). Na 1830 zouden 44,6% onder hen van de Belgische adel deel uitmaken, met volgende anciënniteit (86) :

Ancien regime-adel :	760	95,4 %
Napoleontische adel :	11	
Restauratie-adel :	<u>37</u>	4,6 %
	808	

Tot de Ancien Regime-adel behoorden 317 betitelde edelen, waarvan 31 een persoonlijke titel voerden.

Voor Nederland geeft Van Valkenburg volgende cijfers (87) :

erkenningen e.d. :	244
toekenningen :	<u>139</u>
	383

Het betreft wellicht 383 adellijke *geslachten*, na samenvoeging van de familieleden. De officiële lijsten vermelden immers een duizendtal Nederlanders. Bovenstaande cijfers suggereren alleszins dat de Nederlandse adel voor 36,3% uit geadelden was samengesteld. In dat geval bestond de adelstand van het gehele Koninkrijk voor ruim één vijfde uit geadelden (88).

(85) J. DE BELDER, "Veranderingen in de sociaal-economische positie van de Belgische adel in de 19e eeuw", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, XCIII, 1980, 3, p. 484. De officiële lijsten verschenen oorspronkelijk in het *Staatsblad* van 1825, 1827-1830 en in de *Moniteur belge*, p. 279 (5.10.1856) en p. 320 (15.11.1856). Zij werden overgenomen in de *Almanach de la Cour ... de 1725 à 1840*, Brussel, z.d., pp. 192-214, in de *Annuaire de la noblesse de Belgique*, 1847, pp. 53-201 en nadien in de *Moniteur belge*, nr. 292 (19.10.1882), suppl. en nr. 304 (31.10.1882) evenals in de *Pasinomie*, nr. 311 (25.09.1882), pp. 420-481.

(86) Volgens de berekeningen van L. FOUREZ, "De la nécessité d'anoblissements pour le maintien d'une noblesse nationale", *Recueil de l'Office généalogique et héraldique de Belgique*, IX, 1959, p. 3, op grond van DE RYCKMAN DE BETZ, *Armorial général de la noblesse belge*, Luik, 1957, die aanspraak maakt op exhaustiviteit inzake de samenstelling van de Belgische adel sedert 1815.

(87) C.C. VAN VALKENBURG, "Adelsbeleid sedert 1813", *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*, 's Gravenhage, 1966, p. 63.

(88) $\frac{(36,3\% \cdot 1004) + 37}{1812} = \text{ca. } 22\%$

Paul JANSSENS

**LA RESTAURATION DE L'ETAT NOBLE
DANS LE ROYAUME DES PAYS-BAS**

par

Paul JANSSENS

RESUME

En instaurant l'égalité devant la loi, l'article 6 de la Constitution belge visait à la suppression des distinctions d'ordres, réintroduites en 1815 par la Restauration. Il subsistait toutefois une différence essentielle entre l'inégalité des ordres sous l'Ancien Régime et celle qui fut appliquée par la Restauration. Les privilèges qui conféraient un statut juridique particulier à la noblesse ne furent pas restaurés. En revanche, on tenta de concilier les anciens privilèges politiques de l'Etat noble provincial avec l'émancipation politique de la bourgeoisie. Dans la Constitution belge, le système bicaméral et, de manière plus précise, le cens électoral pour le Sénat servirent de compromis. Pendant la Restauration, le compromis s'établit au niveau du système électoral : la noblesse aisée obtint un droit de vote plural, mais sans garanties juridiques au sujet d'une représentation proportionnelle. En pratique, le système électoral limité et indirect mena cependant à la constitution d'une représentation noble dépassant même le droit de suffrage privilégié, réservé à la noblesse. Malgré cette sur-représentation, la position de force détenue par la noblesse sous l'Ancien Régime restait brisée. Dans la seconde Chambre, la majorité absolue demeura hors de portée de la noblesse, tandis que la première Chambre fut complètement dépendante du Souverain. Ce privilège considérable et ce pouvoir limité furent l'un et l'autre acceptés par la noblesse comme par la bourgeoisie. Le statut constitutionnel de la noblesse ne fut pas un sujet de contestation au moment de la promulgation de la Loi fondamentale en 1814 et 1815, ni au cours de la révolution belge de 1830.

**THE RESTORATION OF NOBILITY IN THE KINGDOM
OF THE NETHERLANDS**

by

Paul JANSSENS

SUMMARY

Article six of the constitution which established equality before the law, aimed at abolishing the class-discrimination that had been re-introduced with the Restoration. However, there was an essential difference between the class-inequality of the Ancien Regime and that of the Restoration : the privileges which granted nobility a special legal statute, remained abolished. On the other hand there was an attempt to reconcile the old political privileging of wealthy nobility to the political emancipation of the middle classes. In the Belgian

constitution the bicameral system — and particularly the eligibility-tribute for the senate — were to act as a compromise. During the Restoration the compromise was situated on the plane of the electoral system : the wealthy noblemen were given a plural suffrage, but without juridical guarantees for an equal representation. In practice, however, the limited and indirect electoral system resulted in a representation of nobility which even surpassed the privileged suffrage of nobility.

In spite of this over-representation of nobility the position of power which they had held during the Ancien Regime was broken : in the Second Chamber the absolute majority remained out of reach for nobility, whereas the First Chamber remained entirely dependent on the Sovereign. This considerable privileging and the limited power were accepted both by nobility and the middle classes : the constitutional statute of nobility did not raise any controversy when the constitution was issued in 1814 and 1815 or during the Belgian revolution of 1830.

Paul Janssens, Lindenlei 34, 2510 Mortsel